

AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ FORTEPIANO ÜÇÜN SONATALARINA BİR BAXIŞ

Tofiya CAVADOVA

Təqdim olunan məqalədə Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında sonata janrının yaranması və inkişafı mərhələsi araşdırılmışdır. Bununla əlaqədar olaraq, Avropa musiqisində sonata janrının yaranması tarixinə nəzər salınmış və müəyyən səciyyəvi xüsusiyyətləri işıqlandırılmışdır. Nəzərə çatdırılmışdır ki, Azərbaycan musiqisində sonata janrı milli elementlərlə zənginləşmiş və yenilənmişdir. Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında sonata janrının inkişaf mərhələsini izlədikcə, bu yeniliyin musiqi dili, mövzu və obrazlar aləmi, harmoniya və digər xüsusiyyətlər səviyyəsində yeniləndiyi işıqlandırılmışdır.

Qeyd olunur ki, Azərbaycan musiqisində sonata janrının yaranması 1940-cı illərdən başlanır. Həmçinin məqalədə qeyd olunur ki, milli sonatalarda xalq musiqi elementləri və muğamın inkişaf qanunauyğunluqları tətbiq edilmişdir. Bununla əlaqədar müəyyən sonata nümunələri haqqında geniş məlumat nəzərə çatdırılmışdır.

Açar sözlər: fortepiano, sonata, janr, instrumental musiqi, ifaçılıq

XVIII əsrdə klassik bir janr kimi formalaşan sonata instrumental musiqinin əsas janrlarından biridir. Sonata üçhissəli silsilə təşkil edir və bir çox instrumental janrlardan fərqlənir. XVIII əsrə kimi bütün instrumental musiqi əsərləri sonata adlanırdı və bu əsasən dörd alət üçün (iki skripka, violonçel, orqan və ya klavir) nəzərdə tutulurdu, quruluşuna görə isə sütaya bənzəyirdi. Sonata bir janr kimi XVIII əsrdə klassik musiqidə yaranaraq inkişaf yoluna qədəm qoymuşdur. Bu zamandan etibarən sonata silsiləli əsərin bir növü olur və burada hər hansı bir hissə sonata formasında yazılır. XVIII əsrdən başlayaraq, sonata əsasən bir və ya iki ifaçı üçün yazılmış əsər kimi formalaşır. Romantik bəstəkarların yaradıcılığında da əsas yer tutan sonata janrı müəyyən dəyişikliklərə məruz qalmış və yeniliklərlə zənginləşmişdir. Sonata bir janr kimi iri formalı növ hesab olunur və bəstəkarlar professionallığın göstəricisi kimi əsasən bu janra müraciət edirlər. Sonata janrı hər bir bəstəkarın düşüncə tərzinin, fikirlərinin möhtəşəm şəkildə ifadəsi baxımından əhəmiyyətlidir. Musiqişünas E.Poqoda sonata janrını belə xarakterizə edir: "Sonatada olan improvizasiyalı xarakter, tematizmin fantaziyalı keçid növü və müşayiətin triol ritmikası musiqiyə yüksəklik bəxş edir" (8).

Azərbaycan musiqisində sonata formasına dahi Üzeyir Hacıbəylinin əsərlərində rast gəlinir. Belə ki, Ü.Hacıbəylinin "Koroğlu" operasında, 1 və 2 sayılı fantaziyalarında, "Aşıqsayağı" trionu kimi əsərlərində sonata forması nəzərə çarpır. Bu əsərlərdə sonata formasının xüsusiyyətləri milli təfəkkür, xüsusilə muğam dramaturgiyası ilə qovuşmuşdur.

R.Məmmədova "Muğam-sonata qovşağı" adlı tədqiqat işində yazır: "Sonata formasına yiyələnmək həmişə üslub yetkinliyinin, bəstəkar sənətkarlığının göstəricisi olmuşdur. Sonata formasının imkan və zənginliyi onun mahiyyətini təşkil edən dialektik təfəkkür məntiqində, fəlsəfi məzmun dolğunluğunda və gerçəkliyi əks etdirmək çevikliyinədir... Milli üslubun yaranma mərhələləri (xüsusən yeni-yeni janrların meydana gəlməsi) özünü elə əsərlərdə xüsusilə qabarıq tərzdə göstərirdi ki, orada sonata

formasının qanunauyğunluqları bu və ya başqa dərəcədə təzahür edə bilsin". (3; s.139).

Azərbaycan fortepiano musiqisində sonata janrının ilk nümunələrinə 1940-cı illərdə rast gəlinir. Belə ki, 1940-cı illərdə Qara Qarayevin fortepiano üçün birhissəli sonatası və 1943-cü ildə isə üçhissəli a-moll sonatınası yazılır. Qara Qarayevin bu əsərləri milli sonata janrının ilk nümunələri hesab olunur. Daha sonra həmin illərdə Fikrət Əmirovun fortepiano üçün "Romantik sonata"sı (1946) və Əşrəf Abbasovun "Dramatik sonata"sı yaranmışdır. Həmçinin bu illərdə istedadlı bəstəkar Elmira Nəzirovanın sonataları bu janrın inkişafında mühüm təkan vermişdir.

Azərbaycan musiqisində sonata janrının inkişafı prosesində maraqlı nümunələrdən biri də Cövdət Hacıyevin fortepiano üçün yazılmış sonatasıdır. Bu əsər 1956-cı ildə yazılmış və 1962-ci ildə çap edilmişdir. Işıqlı, şən xarakterə malik olan sonata bəstəkarın yaradıcılığı üçün xarakterik olan xüsusiyyətləri özündə cəmləşdirmişdir. Belə ki, bu sonatada milli musiqi təfəkkürünün xüsusiyyətləri pianoçuluq texnikasının imkanları ilə ifadə olunmuşdur. Sonata birhissəli olsa da, üçhissəli silsilənin xüsusiyyətləri burada əks olunmuşdur. C.Hacıyevin sonatasında rus bəstəkarlarının, xüsusilə də S.Prokofyevin pianoçuluq üslubunun təsiri özünü göstərir. Sonata obraz-emosional məzmununa görə işıqlı, parlaq bir əsər kimi xarakterizə oluna bilər. C.Hacıyevin sonatası sonata-allegro formasında yazılmışdır. Sonatanın quruluşunda və intonasiya xarakterində özünəməxsus fərqli cizgilər özünü büruzə verir: belə ki, əsər kiçik həcmli ekspozisiya, genişlənmiş işlənmə, repriza və koda bölmələrindən ibarətdir. İşlənmədə cəld və ağır hissələrin növbələşməsi sanki əsəri iki yerə ayırır. Sonatada reprizadan əvvəl gələn Andante epizodu xüsusi rol oynayır. C.Hacıyev yaradıcılığı üçün xarakterik olan xalq musiqisinin janr xüsusiyyətlərindən istifadə olunması burada özünü parlaq şəkildə əks etdirir. Bu mənada sonatada əsas partiyanın giriş hissəsini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Dörd xaneli giriş mövzusu sonatada leytmotiv funksiyasını yerinə

yetirərək, bölmələr arasında bağlılıq yaradır. Giriş mövzusu aşiq musiqisinə və koloritli lad ifadəliliyi isə Çahargah ladinin intonasiyalanna əsaslanmışdır. Giriş mövzusu sonatanın bölmələrində - ekspozisiyada, işlənmədə, reprizada səslənərək, əsəri bir növ çərçivəyə almışdır. Sonatanın əsas mövzusu kütləvi xalq rəqslərini xatırladır və qətiyyətli, inamlı bir xarakterə malikdir. Əsas mövzuda marşvarilik və rəqsvarilik qovuşmuşdur. Köməkçi mövzu lirik xarakterlidir və ostinatlı ritmik formul üzərində qurulmuşdur. İnkişaf prosesində köməkçi mövzunun mahnıvari və lirik xarakteri dramatikləşir. Köməkçi mövzu sonatanın ekspozisiya, işlənmə, andante epizodu və reprizasında səslənərək, bağlılıq yaradır. Köməkçi mövzunun xarakterində xalq musiqisinə bağlılıq hiss olunur. Ümumiyyətlə, əsas və köməkçi mövzunun hər biri dramaturji baxımdan fərqlidir. Belə ki, köməkçi partiya üçün variantlı dəyişiklik xarakterikdir ki, bu da həmin dövrə qədər yaranan milli sonatalarda rast gəlinməyən xüsusiyyət idi. Köməkçi mövzu akkordlarla keçərək, müxtəlif tərzdə özünü göstərir. Belə ki, lirik, tənənəli xarakterlər bir-birini əvəzləyir. İşlənmə bölməsində mövzuların kontrapunkt inkişafı sonatanın əsas xüsusiyyəti kimi dəyərləndirilə bilər. Andante hissəsi sonatada müstəqil rol oynayır. Reprizada əsas mövzu qısaldılmış şəkildə olsa da, köməkçi mövzu daha geniş şərh edilir. Ümumiyyətlə, C.Hacıyevin bu əsəri milli sonata janının inkişafında mühüm mərhələ təşkil edir.

İstedadlı bəstəkar Musa Mirzəyevin fortepiano üslubunu səciyyələndirən xüsusiyyətlər onun sonatalarında da əksini tapmışdır. Belə ki, iki müxtəlif cəhətin -kantilena ilə tokkatalılığın üzvi surətdə bir-birini tamamlaması bəstəkarın sonatalarında da təzahürünü tapmışdır və üslubunun orijinallığının müəyyənləşməsinə səbəb olmuşdur. Musa Mirzəyevin 1960-cı illərdə bəstələdiyi "Sonata-kapriçcio" yaradıcılığında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Musiqişünas professor Aida Tağızadə bu əsəri "müəllifin böyük istedadının təzahürü" kimi dəyərləndirmişdir. (1; 823) Əsərin ilk ifası Bəstəkarlar İttifaqının Moskvada keçirilən Plenumunda olmuşdur. 1976-cı ildə Musa Mirzəyevin Moskvada keçirilən müəllif gecəsində "Sonata-kapriçcio" Beynəlxalq müsabiqələr laureatı, pianoçu Anatoli Spivak tərəfindən ifa edilmişdir. Bakıda isə "Sonata-kapriçcio"nun ilk ifaçısı pianoçu Rafiq Quliyev olmuşdur. Lakin bütün bunlarla yanaşı, əsərin ən tanınmış ifaçısı gözəl ifaçılıq imkanlarına malik olan Musa Mirzəyevin özü olmuşdur. "Sonata-kapriçcio" güzgülü reprizası olan sonata formasında yazılmışdır, birhissəli əsərdir. Sonata quruluşu daxilində mövzular-dan hər biri bitkin, tamamlanmış bir obrazı təcəssüm etdirir. Sonatanın əsas partiyası iki mövzudan ibarətdir. Əsas mövzunun birinci elementi çox dinamik, enerjili xarakterə malikdir. Bu element əvvəldən sonadək sonatanın ritmik əsasını saxlayaraq, bir növ sonatanı çərçivəyə salır. Əsas mövzunun ikinci elementi də ritmik cəhətdən birincini davam etdirsə də, akkord quruluşlu fakturaya malikdir. Geniş həcmli köməkçi mövzu polifonik üsullarla zəngindir. Polifonik inkişaf tərzii sonatanın işlənmə bölməsində də saxlanılır.

Köməkçi mövzunun inkişafında verilən imitasiyalar, sonra isə mövzunun artırılmış şəkildə verilməsi polifonikliyin göstəricisidir. "Sonata-kapriçcio" üçün arasıkəsilməz inkişaf tərzii xarakterikdir, hətta kulminasiyaya doğru fasiləsiz dinamik yüksəlmə özünü büruzə verir. Bəstəkarın digər əsərlərində olduğu kimi, burada da klassikəsinə aydın, mütənasib, tarazlı strukturlardan istifadə edilmişdir. "Sonata-kapriçcio" bəstəkarın fortepiano yaradıcılığında ən mükəmməl əsərlərdən biri kimi bu gün də ifaçıların diqqət mərkəzindədir. 1997-ci ildə Şimali Kiprdə keçirilən Birinci "Bellapays" Beynəlxalq musiqi festivalında əsər müəllif tərəfindən uğurla ifa olunmuşdur.

1973-cü ildə Musa Mirzəyev yenidən sonata janına müraciət edir və fortepiano üçün "Lirik sonata"nı bəstələyir. "Lirik sonata" üçhissəli quruluşa malikdir. "Lirik sonata"da hər üç hissə ifaçıya texniki imkanları və pianoçuluq məharətini nümayiş etdirmək imkanı yaradır. Əsərin obraz-emosional məzmunu hər üç hissədə saxlanılır və sanki sonatanı çərçivəyə salaraq tamlıq, bütövlük yaradır. Tematik bağlılığın üstün olduğu bu əsərdə mövzu bitkinliyi özünü büruzə verir.

Ümumiyyətlə, Musa Mirzəyevin sonatalarında janın müxtəlif təfsirlərini müşahidə etmək mümkündür. Belə ki, Musa Mirzəyevin sonatalarında aydın forma və quruluş, hissələr arasında mütənasibliyin gözənilməsi özünü büruzə verir. Sonataların texniki baxımdan mürəkkəbliyi və obraz-emosional zənginliyi müxtəlif təfsirlərdə maraqlı səslənişə səbəb olmuşdur.

Özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilən bəstəkarlardan biri olan Adil Bəbirov sonata janına hələ tələbəlik illərində müraciət etmişdir. Gənc bəstəkarın fortepiano üçün bəstələdiyi sonatası birhissəli formada yazılsa da, bəstəkar əsərin əsas mövzusunu ifadə etməyi bacarmışdır. Ənənəvi klassik üçhissəli quruluşdan uzaq olan bu sonatada bəstəkar birhissəlik daxilində mövzunu ətraflı işlənmiş şəkildə təqdim etməyi bacarmışdır. Sonata-allegro formasında yazılmış bu sonata ağır girişlə başlayır. Sonata çox maraqlı inkişafa malikdir. Belə ki, giriş mövzusu bir neçə ladi əhatə edən əsas tonallığı təqdim edir. Girişin sekvensiyalı hərəkətə əsaslanan inkişafı əsas mövzuya doğru istiqamətlənir. Sonatanın milli musiqi elementlərinə əsaslanan melodik dili zənginliyi ilə fərqlənir ki, bu da gənc bəstəkarın özünəməxsus üslubunun formalaşması kimi dəyərləndirilə bilər.

Vasif Adigözəlovun mahir piano ifaçısı olması onun fortepiano əsərlərinin xarakterinə də təsir etmişdir. Bu barədə musiqişünas, professor İmruz Əfəndiyeva belə yazır: "V.Adigözəlov - parlaq bədii-texniki imkanlara, geniş faktura diapazonunu əhatə edən böyük əllərə malik, üslub təzadlarını dərinədən duyan istedadlı pianoçu idi. Parlaq piano texnikası, improvizasiya bacarığı - bütün bunlar V.Adigözəlovun bəstəkar üslubunun formalaşmasına çox müsbət təsir göstərirdi". (1; 823). Belə ki, hələ tələbəlik illərində V.Adigözəlov qeyri-adi romantikliyi ilə seçilən fortepiano sonatasını yazır. V.Adigözəlovun musiqisinə xas olan səmimiyyət və ifadəlilik, xalq yaradıcılığına əsaslanma bu sonatanın əsas xüsusiyyəti kimi dəyərləndirilə bilər. Sonata 1956-

cı ildə Azərbaycan Bəstəkarlarının I qurultayında pianoçu Şifrin tərəfindən ifa edilir və böyük uğur qazanır. Sonrakı illərdə müxtəlif ifaçılar tərəfindən dəfələrlə müraciət olunan bu əsər milli sonata janrının inkişafında mühüm rol oynamışdır. Vasif Adıgözəlovun re-minor sonatası 4 hissəlidir. Onu da qeyd edək ki, bu dövrdə yazılan milli sonataların adətən birhissəli olmasına baxmayaraq, V. Adıgözəlovun bu əsəri klassik quruluş çərçivəsində yazılmışdır. Sonata üçün improvizasiyalı inkişaf və sərbəstlik xarakterikdir. Əsər obraz-emosional baxımdan bəstəkarın özünəməxsus üslub xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. Sonatanın I hissəsi (Andante) - re minorda yazılmış sonata-allegro formasındadır. Ağır girişlə başlayır. 14 xanədən ibarət olan giriş mövzusu aşağı fakturada tutqun bir şəkildə, unisonda səslənərək, sonatanın məzmununun başlanğıc xarakterini ifadə edir. Əsas mövzu (Allegretto) daha hərəkətli və inkişafı olub, xarakter baxımdan giriş mövzusu ilə kontrast təşkil edir. I hissənin giriş və əsas mövzusu ritmik quruluş baxımından bir-birilə uyğunluq təşkil edirlər. İncə, lirik xarakterə malik olan köməkçi mövzu sonatanın I hissəsinə yumşaq və incəlik bəxş edir. Köməkçi mövzunun obraz-emosional xarakterinin fərqliliyi ölçü və temp dəyişikliyi ilə müşahidə olunur (3/4 ölçü, Andante cantabile). Köməkçi mövzu üçün axıcılıq, melodik dilin zənginliyi xarakterikdir. Köməkçi mövzuda giriş və əsas mövzu üçün xarakterik olan akkordlu fakturadan uzaqlaşma baş verir. Sonatanın işlənmə bölməsi əsas mövzunun üzərində qurulmuşdur. İşlənmə bölmələri üçün xarakterik olan tonal qeyri-sabitlik, hərəkətli inkişaf bu sonatada da özünü büruzə verir. İşlənmənin son xanələrində temp daha da sürətlənir və bəstəkar sanki sonatanın inkişafını reprizaya doğru yönəltməyə başlayır. Onu da qeyd edək ki, ekspozisiya bölməsi ilə müqayisədə işlənmə bölməsində obraz-emosional baxımdan gərginlik daha qabarıq özünü göstərir. Repriza bölməsi əsas mövzunun dəyişilmiş şəkildə qayıdışı ilə başlanır. Repriza bölməsi ritmik cəhətdən zənginləşdirilmişdir, unisonda səslənən mövzu ilkin variantından uzaqlaşaraq, dinamik və xromatik şəkildə səslənir. Reprizanın sonuna yaxın ekspozisiyanın xarakteri qayıdır, faktura şəffaflaşır, mövzuda ilkin səviyyəyə qayıdış baş verir. Ümumiyyətlə, ifaçılıq xüsusiyyətləri baxımından yanaşsaq, sonatanın I hissəsi ifaçının texniki imkanlarını və ifa bacarıqlarını mükəmməl səviyyədə təqdim etməyə imkan verir.

Sonatanın II hissəsi (Allegro, C-dur) xalq musiqi intonasiyalarına əsaslanır. Skertsovari hərəkət özünü büruzə verir. Bu hissədə xüsusilə ritmik mürəkkəbləşmə, xalq yaradıcılığı üçün xarakterik olan melizmlərdən istifadə nəzərə çarpır.

Sonatanın III hissəsi (Andante, g-moll) intonasiya və ritmik quruluş baxımdan I hissənin xəttini davam etdirir. Burada I hissənin giriş mövzusunda olduğu kimi, aşağı registrdə mövzunun ifadə olunması, temp və ölçü yaxınlığı nəzərə çarpır.

Sonatanın IV hissəsi əvvəlki hissələrdən tamamilə fərqlənir. Azərbaycan xalq musiqisi üçün xarakterik olan 6/8 ölçüsü, Presto tempi, sürətli dinamika, hərəkətli

inkişaf IV hissənin səciyyəvi cəhətidir. IV hissənin arasıkəsilməz inkişafı möhtəşəm kodaya doğru hərəkət edir. Koda bütün dörd hissənin yekunu kimi səslənir, fanfar xarakterə malik olub, obraz-emosional baxımdan gərginliyi tamamlayır. Ümumiyyətlə, bəstəkar sonata daxilində xalq musiqi intonasiyalarını sərbəst və dolğun şəkildə ifadə etmişdir. Əsərin əsas ideya məzmunu I hissənin giriş mövzusunda başlayaraq özünü büruzə verir və sonata janrının prinsiplərinin ifadə olunmasında mühüm rol oynayır. I hissənin giriş mövzu melodik və metroritmik quruluşu ilə sonatanın inkişafını öz təsirində saxlayaraq sanki əsəri çərçivəyə alır.

Aqşin Əlizadənin bir bəstəkar kimi ilk uğuru məhz fortepiano üçün yazılmış sonata ilə əlaqədardır. Bəstəkarın 1959-cu ildə yazdığı fortepiano üçün sonatada müəllimi Qara Qarayevin təsiri özünü büruzə versə də, A. Əlizadənin əsərləri üçün xarakterik olan inkişaf üsullarına əsaslanma nəzərə çarpır. Onu da qeyd edək ki, 1962-ci ildə gənc bəstəkarların Ümumittifaq müsabiqəsində bu sonata I dərəcəli diploma layiq görülmüşdür.

İstedadlı bəstəkar Aydın Əzimov sonata janrına hələ tələbəlik illərindən başlayaraq müraciət etmişdir. Bəstəkarın yaradıcılığında Sonata in es "Aydın kərəmi" (1965) mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Fərəc Qarayevin iki ifaçı üçün fortepiano sonatası (1976) xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Dördhissəli sonata bəstəkarın yaradıcılığında qarışıq texnikanın ilk nümunəsi kimi diqqətəlayiqdir. Sonata çox maraqlı ifaçı tərkibinə malikdir: 2 fortepiano, hazırlanmış fortepiano (və ya maqnitofon yazısı), zənglər, vibrafon, maqnit yazısı. Bu dördhissəli sonatada bəstəkar qarışıq texnikadan istifadə etmişdir. Belə ki, dodekafoniya və sonorika ilə yanaşı, F. Qarayev bu sonatada aleatorika metodundan da istifadə edir. Bu sonatada bəstəkar hazırlanmış royal, maqnitofon lenti, stereofoniya effektlərindən istifadə edərək müasir yazı texnikası çərçivəsində özünəməxsus üslubunun təsdiqini verir. Musiqi mətninin həllinin variant çoxluğu əsərin hər səslənişində yeni ifa imkanlarının yaranmasına səbəb olur. Sonatada variant təkrarlığının çoxluğu, çoxsaylı dəyişilmələr musiqi dilinə özünəməxsusluq gətirir. Əsərin kodusunda bəstəkar ikili metaforaya müraciət edir. Belə ki, vibrafonda M.İ. Qlinkanın "Mən gözəl an xatırlayıram" romansından bir hissənin parafrazi O. Felzerin fortepiano sonatasından 12 tonlu harmonizə də verilir. Bu sonata özünəməxsus səslənişi və mükəmməl texnoloji tarazlığı ilə diqqəti cəlb edir. Bildirək ki, bu maraqlı sonata ilk dəfə 1977-ci ildə Bakıda səslənmişdir.

Görkəmli bəstəkar Firəngiz Əlizadənin fortepiano sonatası Alban Berqin xatirəsinə həsr olunmuşdur. Sonata məşhur fransız pianoçusu İeva Yokubaviçutenin ifasında lentə alınmışdır.

İstedadlı bəstəkar Rəhilə Həsənovanın "Monad" adlı sonatası (1993) bəstəkarın ən uğurlu əsərlərindəndir. Minimalizm üslubunda olan bu birhissəli kompozisiyada yeni üslubda olan sonata təqdim olunur.

Beləliklə, Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında sonata janrının inkişaf mərhələlərini izlədikcə, bir

sıra maraqlı məqamlar diqqəti cəlb edir. Belə ki, 1940-cı illərdən başlayaraq, milli musiqimizə daxil olan sonata janrı daxilində milli musiqimizin elementləri yaradıcı şəkildə tətbiq edilmişdir. Avropa janrı olan sonata milli musiqimizin, xüsusilə muğamın inkişaf qanunauyğunluqları ilə zənginləşdirilmiş və yeni sima əldə etmişdir. Azərbaycan bəstəkarlarının sonatalarında ələ ilk nümunələrdən başlayaraq, zəngin obrazlar aləmi, melodik və harmonik dilin zənginliyi, milli musiqi elementləri ilə üzvi şəkildə qovuşma özünü büruzə verir. Bu sonatalarda yarandığı dövrdən asılı olmayaraq bəstəkarlar fərdi dəst-xəttlərini, özünəməxsus üslub tərzlərini ifadə etməyə çalışmışlar. İstər bəstəkarların yaradıcılığa yeni başladığı dövrdə yazdığı sonatalarda, istərsə də yetkin dövr əsərlərində milli ənənələrə

bağlılıq, xalq yaradıcılığı elementlərindən yaradıcı şəkildə istifadə olunması nəzərə çarpır.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan bəstəkarlarının sonataları üçün həm ənənəvi klassik quruluş, həm də birhissəli forma xarakterikdir. İfaçılıq xüsusiyyətləri baxımından milli sonata nümunələrində improvizasiyalıq özünü büruzə verir ki, bu da ifaçının texniki imkanlarını ifadə etməyə şərait yaradır. Piano texnikasının imkanlarından məharətlə istifadə edən Azərbaycan bəstəkarları milli musiqi elementlərini də üzvi şəkildə ritmik baxımdan ifadə etməyə çalışmışlar. Bu baxımdan yanaşdıqda, milli sonata nümunələrində obraz-emosional baxımdan zənginlik, lad-harmonik müxtəliflik, melodik dilin özünəməxsusluğu nəzərə çarpır ki, bu da bilavasitə milli musiqi ənənələrindən qaynaqlanır.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində:

1. Azərbaycan musiqi tarixi - IV cild. Bakı: Elm, 2019, 823 s.
2. Azərbaycan musiqi tarixi - V cild. Bakı: Elm, 2020, 668 s.
3. Məmmədova R. A. Muğam-sonata qovşağı. Bakı: Işıq, 1980, 139 s.

Rus dilində:

1. "Вопросы теории и эстетики". Редколлегия: А.А.Гозенпуд, В.В. Смирнов, Л.Н. Раабен (отв. редактор) Выпуск 13, 1974.
2. Сеидов Т.А. Развитие жанров азербайджанской фортепианной музыки. – Баку: Шур, 1992, 310 с.
3. Холопова В.Н. Формы музыкальных произведений. – СПб.: Лань, 2001. – 367 с.
4. Эфендиева И. Васиф Адигезалов. Баку: Нур, 1999, 323 с.
5. Pogoda E. Epilogue of the fantasy spins by L. Beethoven. DOI 10.26886/2414-634x.3(30)2019.7 udc 780.616.432.083.3.071.1(430)

Некоторые суждения о сонатах для фортепиано азербайджанских композиторов

В представленной статье исследуется этап возникновения и развития сонатного жанра в творчестве азербайджанских композиторов. В связи с этим рассматривается история зарождения сонатного жанра в европейской музыке и выделяются некоторые особенности. Было отмечено, что жанр сонаты в азербайджанской музыке обогащен и обновлен национальными элементами. Прослеживая этап развития сонатного жанра в творчестве азербайджанских композиторов, подчеркивается, что это нововведение обновляется на уровне музыкального языка, тем и мира образов, гармонии и других черт.

Отмечается, что зарождение сонатного жанра в азербайджанской музыке относится к 1940-м годам. В статье также отмечается, что элементы народной музыки и закономерности развития мугама были применены в национальных сонатах. В связи с этим дается широкая информация о некоторых сонатах.

Ключевые слова: фортепиано, соната, жанр, инструментальная музыка, исполнительство

Some judgments about sonatas for piano by Azerbaijani composers

The presented article examines the stage of awakening and development of the sonata genre in the works of Azerbaijani composers. In connection with this, the history of the birth of the sonata genre in European music is considered and some peculiarities are highlighted. It was noted that the genre of sonatas in Azerbaijani music has been enriched and updated with national elements. Tracing the stage of development of the sonata genre in the work of Azerbaijani composers, it is emphasized that this innovation is updated at the level of the musical language, the theme and the world of images, harmony and other devils.

It is noted that the birth of the sonata genre in Azerbaijani music dates back to the 1940s. The article also notes that elements of folk music and the legitimacy of the development of the Mugham were used in national sonatas. In connection with this gives a lot of information about some sonatax.

Keywords: piano, sonata, genre, instrumental music, performance

